

Ф. А. ПІСКУНОЎ

**ВЯЛІКІ
СЛОЎНІК
БЕЛАРУСКАЙ
МОВЫ**

**АРФАГРАФІЯ, АКЦЭНТУАЦЫЯ,
ПАРАДЫГМАТЫКА**

Каля 223 000 слоў

Мінск
“Тэхналогія”
2012

Кансультацыйная рада:

Ніл Гілевіч, *народны паэт Беларусі, прафесар, заслужаны дзеяч навукі*; Радзім Гарэцкі, *акадэмік НАН Беларусі, доктар геолога-мінэралагічных навук, заслужаны дзеяч навукі*; Анатоль Вярцінскі, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі*; Васіль Зуёнак, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, кандыдат філалагічных навук, ганаровы член НАН Беларусі*; Генадзь Бураўкін, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы*; Леанід Сапегін, *прафесар, доктар біялагічных навук*; Анатоль Кудравец, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа*; Генадзь Цыхун, *прафесар, доктар філалагічных навук*; Алесь Каўрус, *дацэнт, кандыдат філалагічных навук*; Віктар Казько, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа*; Генрых Далідовіч, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа*; Сяргей Законнікаў, *лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы*

Піскуноў, Ф. А.

ПЗ4 Вялікі слоўнік беларускай мовы : арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка / Ф. А. Піскуноў. – Мінск : Тэхналогія, 2012. – XVI + 1208 с. ISBN 978-985-458-225-2.

Слоўнік уяўляе сабой арыгінальны даведнік універсальнага тыпу, які найбольш поўна адлюстроўвае лексічнае багацце сучаснай беларускай мовы. Ён змяшчае каля 223 тысяч лексічных адзінак, што ўдвая перавышае аб'ём найбольш поўнага на сёння "Слоўніка беларускай мовы" пад рэд. М. В. Бірылы, выдадзенага ў 1987 годзе. Прынцыповае адрозненне яго ад папярэдніх выданняў у тым, што ён створаны на аснове электроннай базы шляхам апрацоўкі велізарнага тэкставага масіву (больш за 70 млн словаўжыванняў з 2300 літаратурных крыніц). Пры канцы слоўніка змешчаны ўзорныя табліцы скланення назоўнікаў і прыметнікаў (больш за 130 тыпаў) і спражэння дзеясловаў (больш за 140 тыпаў). У дадатках змешчаны афіцыйныя назвы дзяржаў свету згодна з спісам ААН, назвы населеных пунктаў Беларусі, дзе ёсць паштовыя аддзяленні, геаграфічныя назвы свету.

УДК 811.161.3'35'374
ББК 81.2Бел-4

АД КАНСУЛЬТАЦЫЙНАЙ РАДЫ СЛОЎНІКА

Беларуская мова – неацэнны здабытак шматлікіх пакаленняў беларусаў. Стагоддзямі яна развівалася і ўзбагачалася як у літаратурнай, так і ў народна-гутарковай форме, пра што сведчаць тамы дыялектных слоўнікаў, а таксама фундаментальны гістарычны слоўнік. Надзвычай яркай рысай, якая характарызуе моўныя і мастацка-творчыя магчымасці беларускага народа, стаў шматгранны і аб’ёмны (на 45 тамоў) збор фальклору, выдадзены ў канцы XX стагоддзя.

Багаты слоўнікавы склад беларускай мовы, неабсяжная палітра яе выяўленчых сродкаў, арыгінальныя граматычныя формы, на жаль, дагэтуль не адлюстраваныя з належнай паўнатай у сучасных слоўніках універсальнага тыпу. Больш за тое, дагматычна-традыцыяналісцкі падыход да фіксацыі слоўных набыткаў, за якім стаяла дактрына “збліжэння моў”, і манапольнае цэнзурна-паднагляднае кіраванне моўнымі працэсамі прывялі да збяднення стылёвай і лексічнай разнастайнасці, да паступовай страты нацыянальнай адметнасці.

Неапраўданае пашырэнне паняцця нарматыўнасці праз шматлікія пазнакі “абл.” і “дыял.” неспрыяльна паўплывала на **рээстравы склад** слоўнікаў, адарвала мову ад найважнейшай крыніцы жыцця – народна-гутарковай лексікі, выштурхнуўшы найадметнейшае далёка на перыферыю. А закасянеласць рээстру, сваім парадкам, абцяжарыла папаўненне лексікону новымі з’явамі. Ад такой нармалізацыі, якая ўрэшце абярнулася муміфікацыяй, блакаваннем натуральнага постулу мовы, надта вялікія страты зазнала сфера навукова-тэхнічнай і грамадска-палітычнай камунікацыі, дзе заўсёды патрэбныя адэкватныя і асабліва дакладныя лексічныя сродкі, пільная ўвага да зменаў.

Да такога вартага жалю становішча дадаліся яшчэ палітычныя і суб’ектыўныя замяны ва ўжыванні роднай мовы, якія прывялі да яе без мала поўнага выштурхоўвання з народнага жыцця. Канстатацыяй гэтых глыбокіх разбуральных працэсаў стала занясенне арганізацыяй ЮНЕСКА беларускай мовы ў групу моваў, што стаяць пад пагрозай знікнення¹.

Адраджэнне мовы – найпершая задача кожнага, хто падзяляе думку, што мова – не проста сродак зносін, але і падмурак нацыянальнай ідэнтыфікацыі, грунт нашай беларускай незалежнасці. Ад лексікографіі гэта вымагае тэрміновай фіксацыі, парадкавання і захавання моўных набыткаў, рассяяных па шматлікіх літаратурных крыніцах. Збор лексічнага багацця пад адной вокладкай паспрыяе максімальнаму задавальненню разнастайных патрэбаў камунікацыі ва ўсіх сферах грамадскага жыцця: палітыцы і адукацыі, навуцы і тэхніцы, літаратуры і мастацтва.

Пільная патрэба новага слоўніка беларускай мовы, аб’ёмам шмат паўнейшага за ранейшыя, укладзенага з улікам апошніх дасягненняў лексікаграфіі, відавочная. Ён выдаецца ў вызначальны для нашай нацыі час. Гэты слоўнік – істотны крок для пераадолення негатыўнага ўплыву ранейшых падыходаў і рэгламентацый, што яшчэ трываюць у лексікаграфічнай практыцы.

¹ Атлас “Мовы свету ў небяспецы” [«UNESCO Atlas of the World’s Languages in Danger»]. UNESCO.org. 2009. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00206>. Retrieved on 27 April 2009.

Прынцыповае адрозненне новага слоўніка ад папярэдніх у тым, што ён грунтуецца на апрацаванні непараўнальна большага аб'ёму беларускамоўных тэкстаў (больш за 70 млн ужыванняў) і адлюстроўвае рэальны стан сучаснай беларускай мовы, сістэматызуючы ўнікальны лексічны матэрыял. Максімальна поўна пададзена лексіка, якая з'явілася і пашырылася за апошнія дзесяцігоддзі, многія словы тут фіксуецца ўпершыню. Гэты збор, трэба зазначыць, вылучаецца прагматычным і талерантным падыходам аўтара да новых ці адроджаных моўных з'яў, у тым ліку перыферыйных і інавацыйных.

Адметная рыса слоўніка – паўната граматычных характарыстык, якія прымяркоўваюцца да пэўных граматычных і акцэнтных тыпаў (граматычных індэксаў). Класіфікацыя словазмяняльных тыпаў з улікам усіх відаў чаргаванняў выканана аўтарам упершыню і ў поўным выглядзе друкуецца толькі ў гэтым выданні. Граматычныя коды дазваляюць атрымаць узорную парадыгму для кожнага слова з улікам альтэрнатыўных варыянтаў. Новы слоўнік характарызуецца высокай інфармацыйнай насычанасцю і фактычна аб'ядноўвае ў сабе два тыпы слоўнікаў: арфаграфічны і парадыгматычны (апошні звычайна выконваецца ў рэверсіўным выглядзе)². Гэтым дасягаецца матэматычна дакладнае апісанне мовы, што служыць трывалай асновай для будучых лінгвістычных тэхналогіяў. Дадаткі (узорныя парадыгмы, афіцыйныя назвы дзяржаў свету згодна з спісам ААН, геаграфічныя назвы населеных пунктаў Беларусі, дзе ёсць паштовыя аддзяленні і г. д.) робяць слоўнік яшчэ зручнейшым для карыстальніка. З выхадам гэтага даведніка задаецца новы, высокі стандарт для аналагічных выданняў.

Пры рээстравым абсягу, большым за 222 тысячы лексічных адзінак, новы слоўнік беларускай мовы захоўвае пераемнасць з вядомым выданнем пад рэдакцыяй М. В. Бірылы³ як у аснове, так і ў сціслых тлумачэннях некаторых рэдка ўжывальных слоў. Колькасць такіх тлумачэнняў значна пашыраная з прычыны ледзь не ўдвая большага рэестру новага слоўніка, а таксама з нястачы рэпрэзентацыйнага тлумачальнага слоўніка дастатковага памеру. Разам з тым аўтар, не адмаўляючы рэгіянальнай лакалізацыі некаторых лексем, свядома адмаўляецца ад карыстання паметамі “абл.” ці “дыял.” з увагі на стан цяперашняга узусу, які пад уплывам сацыяльных, дэмаграфічных і міграцыйных зрухаў імкліва мяняецца. Гэтая пастанова абумоўлена яшчэ і тым, што для адносна “маладой” літаратурнай беларускай мовы адрозненне “кніжнага” і “народнага” не прынцыповае і не мае істотнага значэння.

Слоўнік паслужыць справе выхавання ў грамадзянаў Беларусі сапраўднай любасці да роднай мовы, развіццю ў іх адчування слова і разумення яго граматычных формаў ды семантычных адценняў. Выданне адрасуецца як спецыялістам, так і ўсім тым, хто вывучае беларускую мову, карыстаецца ёю.

² Зализняк, А. А. Грамматический словарь русского языка: Словоизменение. Ок. 110 000 слов / А. А. Зализняк. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Русские словари, 2003.

³ Слоўнік беларускай мовы: Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР; Пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск: БелСЭ, 1987. – 903 с.

Мова... – гоман векавога бору, злітны і адзіны, аднак кожнае слова, як і кожнае дрэва, мае свой голас і пошум, колер і смак, свой выгляд і лад.

М. Лужанін

ПРАДМОВА

Гэты слоўнік – вынік шматгадовай працы аўтара над стварэннем рэпрэзентацыйнай камп’ютарнай базы беларускай мовы. Прамежкавымі вынікамі працы сталі такія выпушчаныя ў свабоднае карыстанне прадукты, як камп’ютарная праграма праверкі правапісу беларускай мовы “Літара” (2004) і электронны слоўнік беларускай мовы “Парадыгма” (2009) з рэестравым аб’ёмам каля 134 000 лексічных адзінак.

Прапанаваны слоўнік з’яўляецца выданнем, якое ўбірае ў сябе больш за 222 тыс. лексічных адзінак са згаданай электроннай базы. У адрозненне ад традыцыйных арфаграфічных слоўнікаў большасць змяняльных рэестравых слоў падаюцца з далучэннем адмысловых граматычных пазнак (індэксаў), што адсылаюць карыстальніка да адпаведных словазмяняльных і акцэнтных парадыгмаў, змешчаных у трох сотнях табліц. Граматычныя індэксы не ўказваюцца толькі для той невялікай часткі змяняльных слоў, поўныя парадыгмы якіх змяшчаюцца непасрэдна ў адпаведных слоўнікавых артыкулах. Нязменныя словы падаюцца без граматычных індэксаў. У ходзе класіфікацыйнага аналізу змяняльнай часткі рэестравых адзінак з прыцягненнем камп’ютарных і корпусных лінгвістычных тэхналогій былі ўнесены выпраўленні ці ўдакладненні ў напісанне, акцэнтацыю або скланяльна-спрагальныя мадэлі значнай колькасці слоў, некарэктна зафіксаваных у некаторых слоўнікавых выданнях¹.

Нароўні з граматычнай класіфікацыяй спадарожнай задачай аўтара было істотнае пашырэнне рэестру як за кошт уліку лексікі новых рэалій, так і за кошт максімальнага ахопу даўнейшых здабыткаў жывой мовы, большасць з якіх да гэтага часу фактычна не мела доступу ў слоўнікі ўніверсальнага тыпу і месцілася ў “запасніках” – дыялектных зборніках і слоўніках. Такі штучны падзел – вынік зацяглай практыкі змагання з лексіка-граматычнай варыянтнасцю і канструявання “правільнай” беларускай мовы з жорсткімі нарматыўнымі ляшчоткамі дзеля рэалізацыі ідэалагічных канцэпцый ці навукова-ведамасных устаноў – груба сказіў натуральнае эвалюцыйнае развіццё мовы, прывёў да шматлікіх дэфармацый.

Зварот да народнай моўнай асновы паставіў складаную падвойную задачу: як мага паўней зафіксаваць

лексічны матэрыял, раскіданы па розных, збольшага маладаступных, выданнях, і падаць яго ў звычайным для карыстальніка слоўнікавым фармаце. Для сотняў і тысяч слоў, у асноўным з крыніц 20–30 гг. ХХ стагоддзя, якія з розных, пераважна экстралінгвістычных, прычын не замацаваліся ў мове ва ўстойлівым фанетычным складзе і вызначаных словазменных характарыстыках, граматычныя пазнакі давалася ўстанаўліваць на падставе арфаграфічных і граматычных прэцэдэнтаў.

Аўтар вызначае гэты слоўнік як даведнік з сістэмнай падачай арфаграфічных, акцэнтацыйных і словазмяняльных (парадыгматычных) характарыстык слоў, што сустракаюцца ў шматлікіх крыніцах мастацкай і спецыяльнай літаратуры. Асаблівая ўвага аддавалася лексіцы, датычнай гісторыі, этнаграфіі, вытворчай дзейнасці, літаратуры беларускага народа, якая дагэтуль у значнай частцы прыносілася ў ахвяру так званай нарматыўнасці, неабмежавана пашыранай на рэестравы склад і сферу словаўжывання.

Паводле глыбокага пераканання аўтара, абгрунтаваная нармалізацыя словаўжывання і рэлевантная семантычная атрыбуцыя слоўнага складу магчымыя **толькі** на этапе істотнага пашырэння функцыі беларускай мовы і намнажэння колькасці актыўных карыстальнікаў да пераважнага ці, прынамсі, парытэтнага ўзроўню.

Для роднай мовы настаў час не выключачь “са свайго арсеналу ўсё непатрэбнае, што раней служыла для адлюстравання жывых рэалій, а пасля знікнення іх з жыцця страціла сэнс”², і не забараняць ці абмяжоўваць “пранікненне ў мову непатрэбных паралельных сродкаў”³, што фактычна азначае навязванне суб’ектыўных поглядаў пэўных кадэфікатараў-аўтарытэтаў і штучна стрымлівае развіццё роднай мовы, нішчыць яе адметнасць і сінанімічна-вобразную разнастайнасць.

Наадварот, наспеў і пераспеў час эклезіястаўскага “збірання камянёў”: адшукаць, зафіксаваць, уратаваць ад знікнення ўсё ацалелае з моўнага багацця без надання чорных пазнак “разм.”, “абл.”, якія часта атрымлівала беларускае слова па шаблонах рускамоўных лексікаграфічных крыніц.

Аўтар свядома адмовіўся ад падобных пазнак, бо ў сучасным беларускім маўленчым узусе рэгіяналь-

¹ Гэтая праблематыка часткова выкладзена ў шэрагу артыкулаў аўтара ў часопісе “Роднае слова” (2006, № 1; 2008, № 10; 2010, № 1, 5, 6, 7, 10; 2011, № 5, 8; 2012, № 2).

² Слоўнік беларускай мовы / Пад рэд. М. Бірылы. – Мінск, 1987. – С. 3 [прадмова].

³ Тамсама.

ныя народна-гутарковыя формы практычна спынілі існаванне, страціўшы сваіх носьбітаў пад прэсам маштабных працэсаў міграцыі і урбанізацыі, паўсюднага ўкаранення гранічна зрусіфікаваных формаў змешанага маўлення. На сучасным этапе *спадальнага* развіцця мовы гіпакратаўскаму прынцыпу “не нашкодзь” адпавядала б больш мяккая атрыбуцыя тых слоў, якія маглі б ужывацца ў стылістычна афарбаваных кантэкстах. У нашым выданні з мэтай такой атрыбуцыі ўжываецца спецыяльны надрадкавы сімвал * (зорачка), якім перш за ўсё пазначаюцца словы, што носяць выразна экспрэсіўныя ацэнкі асобы і патрабуюць ад карыстальніка пэўнай перасцярогі, каб не дапусціць некарэктнасці ў камунікацыі. Гэта датычыць і такіх агульнаўжывальных лексем, як *каркаць*, *мяўкаць*, калі ў слоўнікавым артыкуле не паказваецца абмежаванасць ужывання спрагальных формаў 1-й і 2-й асобы. Як правіла, выдзяляюцца словы з памяншальна-ласкальнымі і павелічальнымі суфіксамі, часткова таксама г. зв. інавацыйная лексіка, пераважна з публіцыстычных выданняў. У гэтую групу

аднесена таксама значная частка слоў, што раней у шэрагу слоўнікаў пазначаліся з рознай ступенню паслядоўнасці як “разм.” або “абл.”. Вядома, з улікам плыўкасці і ўмоўнасці размежавальных крытэраў згаданая пазнака мае пераважна рэкамендацыйны характар, і канчатковы выбар застаецца за карыстальнікам. Сказанае датычыць таксама пазнакі “*саст.*”, бо амаль кожнае слова мае шанец адрадіцца, увабраўшы новы спектр значэнняў.

Асабліва варта засяродзіць увагу карыстальніка на тым, што рэстр слоўніка, якім бы вялікім ён ні быў, *не падстава* для недапушчэння ў літаратурнае ўжыванне як новых слоў-рэалій, аўтарскіх наватвораў, так і колішніх рэгіяналізмаў (дыялектызмаў), асабліва тых, што маюць празрысты сэнс і ўласцівыя беларускай мове словаўтваральныя мадэлі. Словатворчасць носьбітаў беларускай мовы, ад майстроў прыгожага пісьменства да пачаткоўцаў, – гэта рухавік яе развіцця, прынцып жа “няма ў слоўніку – абыдземся іншым” – першы крок да закасацення і заняпаду.

ПАДЗЯКА

Аўтар выказвае падзяку сябрам Кансультацыйнай рады слоўніка, клопат якіх пра лёс роднай мовы і шчырая зацікаўленасць надавалі мне сілаў і настрою ў працы, а іх творы былі шчодрой лексічнай крыніцай для гэтага слоўніка; дзякую вядучаму навуковаму супрацоўніку Міколу Крыўко за магчымасць карыстання яго ўласнай бібліятэкай і за карысныя кансультацыі на працягу многіх гадоў; філолагу і пісьменніку Юрасю Пацюпу, дацэнту Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Таццяне Рамзе, якія на этапе дапрацоўвання рукапісу выказалі шэраг карысных парад і заўваг да асобных фрагментаў слоўніка. З пачуццём удзячнасці адзначаю ўстановы і асоб, што сваёй гатоўнасцю дапамагчы спрыялі гэтай працы: рэдакцыі газеты “Звязда” і часопіса “Роднае слова”, электронныя архівы якіх былі істотнай падмогай на пачатковым этапе працы; адзначаю дапамогу гісторыка Вячаслава Мартысюка з Брэста і пісьменніка Міколы Касцюкевіча, што дзяліліся электроннымі версіямі многіх літаратурных крыніц; удзячны заўсёды ад-

крытым для дыскусій і абмеркаванняў незалежным лінгвістам-даследчыкам Юрасю Бушлякову і Змітру Саўку, супрацоўнікам выдавецтва “Тэхналогія” Змітру Санько і Марыі Кавальчук.

Выказваю словы асаблівай падзякі шчырай рупліўцы беларускай культуры ў замежжы спадарыні Але Орсэ Рамана (Нью-Ёрк), шматгранная падтрымка якой істотна спрыяла, перадусім у стварэнні камп’ютарных прадуктаў. Добрым падмацаваннем у працы былі шматгадовыя электронныя тэкставыя архівы радыёстанцыі “Свабода”, атрыманыя дзякуючы клопату літаратара Сяргея Шупы (Прага).

Я глыбока ўдзячны спадарыні Крысціне Пучынскай, што праз многія гады шчыра і з выключнай руплівасцю дапамагала аўтару, асабліва ў плане карэктуры, спадару Міколу Зелянкову – неадменнаму кансультанту і паплечніку ў рэалізацыі камп’ютарных тэхналогій, і спадарыні Міраславе Шавыркінай, якая ўзяла ўдзел у карэктаванні значнай часткі слоўніка.

СКЛАД СЛОЎНІКА

У рэестр выдання ўключаны словы, ужываныя ў беларускамоўнай прэсе, творах мастацкай, навукова-папулярнай, навучальна-адукацыйнай і рэлігійнай літаратуры XX–XXI стагоддзяў. Пад увагу былі прыняты больш за 2 300 літаратурных крыніц (агульны аб’ём больш за 70 млн словаўжыванняў), апрацаваных метадамі камп’ютарна-інфармацыйных тэхналогій.

Апрача агульнаўжывальнай лексікі слоўнік змяшчае асноўную навуковую і тэхнічную тэрміналогію, пры гэтым для пашырэння даведачнага патэнцыялу выдання ўпершыню сістэмна падаюцца інтэрнацыянальныя тэрмінаэлементы, у значнай частцы прэфіксы грэка-лацінскага паходжання, што выступаюць у якасці пачатковых кампанентаў складаных слоў: *авія...*, *бі...*, *бія...* і інш. Прыведзена каля 600 такіх адзінак, у неабходных выпадках з паказам напісання ў мове – крыніцы запазычання. Асаблівы акцэнт зроблены на адлюстраванні слоў фальклорна-этнаграфічнага складу, якія характарызавалі лад жыцця беларускага народа, яго гаспадарчую дзейнасць, абрады, вераванні. Большая частка такіх слоў раней не падавалася ў слоўніках універсальнага тыпу.

Пэўныя выпраўленні і дапаўненні, скіраваныя на захаванне семантычных сувязяў кампанентаў, былі зроблены ў напісанні складаных слоў. Знаходзячыся ў зоне г. зв. арфаграфічнай няўстойлівасці, словы гэтага тыпу часта падаваліся ў слоўніках селектыўна, што стварала ўражанне падпарадкавання напісання гэтых слоў простым правілам, базаваным на пазіцыі націску ў другім кампаненце: пар. *содаварэнне* (‘выраб соды’) і адсутныя ў слоўніках *содавар*, *содаварства*. Такі падыход, у цэлым прымальны для слоўнікаў пачатковага ўзроўню, пры пераносе на ўніверсальныя слоўнікі закрыў доступ значнаму пласту навукова-тэхнічнай лексікі (*расходамер* – не “*расхадамер*”, *порапластык* ‘порысты пластык’, не “*парапластык*”), звужаючы функцыянальную вартасць мовы.

Пашыраны рэестр слоў, утвораных ад уласных імёнаў. Пры іх у дужках падаецца адпаведнае ўласнае імя, напр.:

арысто́целеўскі (ад Арысто́цель)   **ad2;**
багушэ́вічаўскі (ад Багушэ́віч)   **ad2.**

Пры вытворных ад населеных пунктаў Беларусі словах можа падавацца дадатковая інфармацыя – тып населенага пункта, назва адпаведнай тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі, напр.:

бераставі́цкі (ад [Вялікая] Бераставі́ца, г. п.); адм.-тэр. – Бераставі́цкі раён.

Такім чынам, праз вытворныя лексемы слоўнік няўна ўтрымлівае значны корпус уласных імёнаў.

Разам з тым выдаліліся з рэестру або выпраўляліся словы, некрытычна ці памылкова ўключаныя раней у слоўнікі ў “першатворнай” форме: *вуглямол*, *героі-камічны* (‘героіка-камічны’), *праднізалон* (‘прэднізалон’), *радыёгалактыка* (‘радыёгалактыка’), *сакрацін* (‘сакрэцін’), *сарнабык* (‘сарнабык’) і інш. У рамках праведзенай граматычнай класіфікацыі ўдакладнены наяўнасць варыянтнасці, акцэнтацыя і спрагальна-склонавыя формы шмат якіх лексем і зліквідавана разбежнасць у межах шэрагу словаўтваральных радоў¹ *цярынець*, *гносіць*, *куродымець*, *смылець* і інш., пар.: *дацярынець* – *дацярняць*, але *сярынець* – *сярпяць*, *пракуродымець* – *пракуродымеюць*, але *пакуродымець* – *пакуродымяць*, *прысмылець* – *прысмылеюць*, але *засмылець* – *засмыляць* і г. д.

Шэраг слоў падаецца з кароткімі азначэннямі, што пераймае замацаваныя ў беларускай лексікаграфіі традыцыі² і апраўдана адсутнасцю актуальных прадстаўнічых тлумачальных слоўнікаў. У гэтым выданні колькасць такіх азначэнняў значна павялічана і складае больш за 3000 запісаў, пры гэтым тлумачэнніносяць толькі выбарачна-арыентавальны характар, дазваляюць, на думку аўтара, атрымаць прыблізнае ўяўленне пра сферу ўжытку ўсяго словаўтваральнага гнязда, г. зн. не прэтэндуюць на паўнату ахопу лексіка-семантычных варыянтаў. Такі самы падыход практыкуецца і пры пазначэнні сфер ужывання г. зв. спецыяльнай лексікі. Да слоў, кампаненты якіх самі па сабе даюць карыстальніку “падказку” пра сферу іх ужывання, пазнакі, як правіла, не падаюцца.

У рэчышчы сучасных тэндэнцый ва ўсходнеславянскіх лексікаграфіях³ больш шырока пададзены словы з эмацыйна-афарбаванымі словаўтваральнымі фармантамі: павелічальныя, памяншальныя і інш. Гэты пласт лексікі складае адносна невялікую частку рэестру, але дзякуючы спецыфічна беларускім мадэлям словаўтварэння падкрэслівае адметны моўна-нацыянальны каларыт.

¹ Слоўнік беларускай мовы / Пад рэд. М. Бірылы. – Мінск, 1987.

² Тамсама.

³ Пар.: Русский орфографический словарь: около 180 000 слов / РАН. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2005; Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики. – Київ, Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003.

Адпаведна публічна выказанай аўтарам пазіцыі⁴ пра межы нарматыўнасці ў граматыка-арфаграфічных слоўніках рад граматычных з’яў падаецца ў арыентавальным выглядзе і павінен вызначацца ў першую чаргу карыстальнікамі **дапасоўна да моўнага кантэксту**. Найперш гэта датычыць ужывання канчаткаў **-у (-ю)** назоўнікаў мужчынскага роду ў родным склоне і матэрыяльна выражаных канчаткаў іншых назоўнікаў у родным склоне множнага ліку, формаў загаднага ладу дзеясловаў і інш. Як правіла, арфаграфічныя ці фанетычныя варыянты слоў прыводзяцца без узаемных спасылак або адсылак, з выняткам асобных выпадкаў, што датычаць напісання

некаторых лексем у зоне арфаграфічнай няўстойлівасці, пераважна дзеясловаў і вытворных слоў з кампанентамі **-іра-, -ыра-**. Падача лексем са злучнікам “i” можа адпавядаць мяккай рэкамендацыі прыняць пад увагу існаванне і іншага варыянта. Адпаведна, ужыванне пазнакі “гл.” можа азначаць, што папярэдняе ёй слова непажаданае ў значнай колькасці кантэкстаў. Некаторыя лексемы, утвораныя ад дзеепрыметнікаў незалежнага стану з суфіксамі **-учы/-ючы, -ачы/-ячы**, суправаджаюцца пазнакай “гл. напр.” з указаннем магчымых слоў-заменнікаў:

немігаючы* (гл. напр. немірготкі, **ad1**
пільны, нерухомы).

Так ці інакш, выбар заўсёды застаецца за карыстальнікам.

⁴ “Роднае слова” (2010, № 7).

БУДОВА СЛОЎНІКА

Словы ў рэестры падаюцца ў строга алфавітным парадку. Рээстравымі адзінкамі слоўніка з'яўляюцца ўласна словы і некаторыя прэфіксы і часткі ў складаных словах (*авія...*, *бі...*, *бія...*, *спец...*, *экви...* і інш.). У адзінкавых выпадках могуць падавацца словаспалучэнні са скланяльным апошнім словам (*аўдыя-* і *відэатэхніка*) і нескланяльныя двухслоўныя ўтварэнні (*а джорна, Франс Прэс*).

Як асобныя рээстравыя адзінкі змяшчаюцца памяншальныя і павелічальныя назоўнікі, памяншальныя і экспрэсіўна-ацэначныя прыметнікі, а таксама прыметнікі са значэннем аслабленай якасці, дзеепрыметнікі залежнага стану. Ступені параўнання прыметнікаў і прыслоўяў падаюцца толькі ў выпадку асаблівасцяў іх утварэння, звязаных з акцэнтацыяй ці чаргаваннямі. Выбарачна і пераважна толькі ў выпадках шырокай прадстаўленасці ў мастацкіх тэкстах уключаны прыналежныя прыметнікі на *-аў (-оў)*, *-яў (-ёў)*, *-ын (-ін)*.

Асобна і з лічбавымі паказчыкамі ўверсе справа падаюцца словы, якія супадаюць арфаграфічна і арфаэпічна, але адрозніваюцца граматычнымі характарыстыкамі. У адзінкавых выпадках лічбавыя паказчыкі могуць быць ужыты і пры словах-амонімах з аднолькавымі граматычнымі характарыстыкамі, пераважна з мэтай палепшэння нагляднасці слоўнікавых артыкулаў і ў іншых неабходных выпадках:

вольт ¹ эл. (адзінка вымярэння электрычнага напружання) -а, М -льце; Р мн. вольтаў (пры падліку такс.: вольт);	m1 ^{1A}
вольт ² , -у, М -льце (прыём у конным спорце, фехтаванні; нечаканы ўчынак).	m1 ¹

Пры змяняльных словах (назоўнікі, дзеясловы), калі ў правай калонцы даюцца граматычныя індэксы, прыводзяцца скарачаныя формы ў адпаведным лексікаграфічнай традыцыі выглядзе. Прыметнікі і дзеепрыметнікі падаюцца без скарачаных формаў, але з адпаведнымі граматычнымі індэксамі.

У выпадку адсутнасці тыповых парадыгмаў (частка лічэбнікаў і займеннікаў) формы адпаведных лексем змешчаны максімальна поўна:

адзін ліч., Р аднаго, Д аднаму, ТМ адным.
--

Граматычныя індэксы для гэтай групы лексем не вызначаюцца.

Граматычныя формы змяняльных слоў падаюцца звычайна ў скарачаным выглядзе, які дазваляе ўзнавіць поўную форму з улікам усіх відаў чаргаванняў, нарашчэнняў і ўсячэнняў, а таксама змены націскных складоў у словах з рухомым націскам. Скарачэнні звычайна пачынаюцца з той літары, пасля якой змяняецца напісанне слова:

пільнаваць незак., -ную, -нўс	v4 ¹ ;
ношка , -і, ДМ -шцы; Р мн. -шак	f4 ¹ ;
печ , -ы, Т -ччу; мн. пэчы, Р пячэй і пэчаў, Д пэчам.	f7 ^{1A}

Назоўнікі змяшчаюцца ў назоўным склоне з далучэннем формаў некаторых ускосных склонаў у скарачаным выглядзе. Для скланяльных назоўнікаў праз граматычны індэкс паказваецца род. Пры нескланяльных назоўніках даецца пазнака *нескл.* і паказваецца род:

вóльва, *нескл., м. і ж.* (*аўтамабіль*).

Граматычныя індэксы падаюцца ў круглых дужках пры наяўнасці скланяльнага варыянта:

дон, РВ -а і *нескл., м* (**m1**¹).

Формы множнага ліку паказваюцца толькі ў выпадку асаблівасцяў іх утварэння (мужчынскі і ніякі род) ці для адлюстравання варыянтных канчаткаў у родным склоне (жаночы і ніякі род). У апошнім выпадку варыянтнасць канчаткаў можа адлюстроўвацца і праз надрадкавыя графічныя пазнакі “мінус” (-), “плюс” (+) і “дзвукосе” (") у граматычных індэксах (гл. спіс скарачэнняў).

Складаныя назоўнікі з напісаннем праз злучок, кожная частка якіх скланяецца, прыводзяцца без граматычнага індэкса, але з паказам формы роднага склона:

вагóн-чыстэрна, вагóна-чыстэрны.

Назоўнікі, што ўжываюцца пераважна ў множным ліку, дзеля захавання аднатыпнай структуры падачы матэрыялу паказваюцца на алфавітным месцы па форме адзіночнага ліку. Пры гэтым можа цалкам падавацца назоўны склон множнага ліку:

брóнха анат., -і, ДМ -нсе; мн. брóн-хі, -аў.	f3 ¹⁺
---	-------------------------

Множналікавыя назоўнікі падаюцца на сваім алфавітным месцы са скарачанай формай роднага склона і граматычным індэксам у квадратных дужках, што адпавядае ўяўнаму слову, ад якога ўтвораны множны лік (“*нажніца*” – *нажніцы*):

нажніцы, -ц і -цаў (**f6**).

Сукупнасці асобаў, мужчынскага ці жаночага полу, паводле месцаў пражывання ці дзейнасці, канфесійнай прыналежнасці і інш., як правіла, падаюцца наступным чынам:

бяго́млец, *PB* -льца, *DM* -льцу; **m3²**
мн. і зб. бяго́мльцы, *PB* -аў
 (*жыхар Бягомля*).

Калі змяшчаюцца адпаведныя ім карэляты жаночага роду, яны знаходзяцца на сваім алфавітным месцы:

мінча́нін, *PB* -а; *мн. і зб. мінча́не* **m1⁴**
 (*з ліч. 2, 3, 4 – чаніны*), *PB* -чан;
мінча́нка, -і, *DM* -нцы; *PB* *мн.* -нак **f1⁴**.

Назоўнікі агульнага роду падаюцца са скарачанымі формамі ў абодвух родах (мужчынскім і жаночым) і камбінаваным граматычным індэксам:

бяду́ля* *аг.*: *м. DM* -ю, *T* -ем; *ж. DM* **m13¹/f2¹**
 -і, *T* -яй/-яю; *PB* *мн.* -ль і -ляў.

Катэгорыя адушаўлёнасці паказваецца праз пазнакі *PB* ці *P=B* пры формах роднага склону ў адзіночным ці множным ліку:

пешахо́д, *PB* -а, *M* -дзе **m1¹**;
пі́та¹, -ты, *DM* піце; *P* *мн.* піт (*валокны H=B*; *птушка P=B*); **f1¹**;
пла́стык (*пластычная маса H=B*) -у; **m2¹**
 (*асоба P=B*) -а.

Субстантываванія назоўнікі, што скланяюцца паводле ад’ектыўнага тыпу скланення, даюцца з граматычным індэксам у квадратных дужках:

брашуро́вачная, -ай **[ad1]**.

Дзеясловы падаюцца ў форме інфінітыва, за якой ідуць канчаткі 1-й і 3-й асобы адзіночнага ліку. У выпадках неўжывальнасці формаў 1-й і 2-й асобы паказваюцца толькі формы 3-й асобы, а для безасабовых дзеясловаў дадаткова прыводзіцца форма прошлага часу:

абця́мнець* *зак.*, -ёе; *ПЧ* -ёла **v1¹**.

Формы прошлага часу паказваюцца і ў тых выпадках, калі яны ўтвараюцца нерэгулярна ці варыянтна і пры рухомым націску, а таксама для дзеясловаў на **-ці**, **-чы**. Пры наяўнасці асаблівасцяў утварэння змяшчаюцца таксама формы загаднага ладу і дзееспрыслоўі:

бегчы *незак.*, бягу́, бяжы́ць, бежы́це, **v13¹ V1**
 бягу́ць; *ПЧ* бег, бегла; ЗЛ бяжы; *ДПС* бегучы.

Дзееспрыметнікі залежнага стану прошлага часу падаюцца на сваіх алфавітных месцах з граматычнымі індэксамі, адпаведнымі ад’ектыўнаму тыпу скланення.

Прыметнікі даюцца ў назоўным склоне мужчынскага роду ў поўнай форме. Калі мужчынскі род не ўжываецца, адпаведнае слова паказваецца ва ўжывальнай родавай форме. Ступені параўнання прыметнікаў, калі ёсць асаблівасці ў іх утварэнні, змяшчаюцца на сваіх алфавітных месцах. Нязменныя прыметнікі падаюцца з пазнакай *нязм.* без граматычнага індэкса.

Лічэбнікі і займеннікі, што скланяюцца па ад’ектыўным тыпе, маюць граматычныя індэксы. У астатніх выпадках адпаведнае слова прыводзіцца з усімі скланавымі формамі ў скарачаным выглядзе без індэксаў.

Іншыя нязменныя часціны мовы падаюцца без граматычных індэксаў:

адвячо́ркам *прysl.*;
альбо́ *злучн.*;
**без прыназ.;
бравісіма *выкл.*;
нябо́сь* *часц.*;
па-сёмае *паб. сл.***

Прэдыкатыўныя прыслоўі асобна, як правіла, не вылучаюцца, а падаюцца з пазнакай *прysl.*, апроч выпадкаў пераважнага ўжывання ў якасці паказчыка стану:

нічо́га¹ *прysl.* і ў *знач. вык.*;
марэ́зна у *знач. вык.*

Пазнака “ў *знач. вык.*” можа ўжывацца як дадатковая і пры іншых часцінах мовы ў выпадках пераважнага ўжывання адпаведнага слова як паказчыка стану:

эстанькі* *выкл.* і ў *знач. вык.*;
халэмус* *м., нескл.* і ў *знач. вык.*

Прэдыкатывы на **-а**, утвораныя ад дзееспрыметнікаў, падаюцца ў якасці рээстравых слоў з адзінай пазнакай “у *знач. вык.*” у выпадку іх высокай прадстаўленасці ў літаратурных тэкстах і неўжывальнасці зыходных формаў:

набрэ́джана у *знач. вык.*

З той жа пазнакай паказваюцца некаторыя кароткія формы прыметнікаў, ужывальных толькі ў функцыі паказчыка стану:

пóвен у *знач. вык.*

СПІС АСНОЎНЫХ СКАРАЧЭННЯЎ

ав. – авіяцыя
 аг. – агульны род
 агр. – аграномія, аграэхніка
 адм.-тэр. – адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел
 адуш. – адушаўленае
 анат. – анатомія
 англ. – англійская мова
 антр. – антрапалогія
 археал. – археалогія
 архіт. – архітэктура; архітэктурны астр. – астраномія
 бакт. – бактэрыялогія
 бат. – батаніка
 бібл. – біблейскае слова
 біял. – тэрмін біялогіі
 біях. – біяхімія
 буд. – будаўнічая справа
 бухг. – бухгалтарскі тэрмін
 БЧ – будучы час
 В – вінавальны склон
 в. – вёска
 вайск. – вайсковая справа
 вет. – ветэрынарыя
 воз. – возера
 вык. – выказнік
 выкл. – выклічнік
 г. – горад; год
 г. п. – гарадскі пасёлак
 геагр. – геаграфія; геаграфічны
 геад. – геадэзія
 геал. – геалагічныя навукі
 ген. – генетыка
 гідр. – гідралогія, гідратэхніка
 гіст. – тэрмін гісторыі; гістарызм; гістарычны
 гл. – глядзі
 горн. – горная справа
 гр. – грэчаская (грэцкая) мова
 груб. – грубае слова
 Д – давальны склон
 дзіц. – дзіцячая мова
 ДМ – давальны і месны склоны
 ДПМ – дзеяпрыметнік
 ДПС – дзеяпрыслоўе
 дыпл. – дыпламатыя
 ж. (р.) – жаночы род
 жарг. – жаргоннае слова
 жарт. – жартоўнае слова
 жыв. – жывапіс
 заал. – тэрмін заалогіі
 займ. – займеннік
 зак. – закончанае трыванне

зб. – зборнае значэнне
 ЗЛ – загадны лад
 злучн. – злучнік
 знач. – значэнне
 інф. – інфарматыка
 інш. – іншае
 іран. – іранічнае
 ісп. – іспанская мова
 кам. – камерцыйнае
 карт. – картачны тэрмін
 кін. – кінематаграфія
 клічн. – клічная форма
 кравец. – кравецкая справа
 кул. – кулінарыя, прадукты харчавання
 лац. – лацінская мова
 лес. – лесаводства
 лінгв. – тэрмін лінгвістыкі
 літ. – літаратуразнаўства; літаратурны
 ліч. – лічэбнік
 лог. – тэрмін логікі
 М – месны склон
 м. (р.) – мужчынскі род
 мар. – марская справа
 маст. – мастацтвазнаўства
 мат. – матэматыка
 мед. – медыцына
 мерк. – меркаваная форма
 мет. – металургія
 метэар. – метэаралогія
 мін. – мінералогія
 міф. – міфалогія; міфалагічны
 мн. – множны лік
 муз. – музыказнаўства; музычны
 Н – назоўны склон
 н. (р.) – някі род
 наз. – назоўнік
 напр. – напрыклад
 нац. – нацыянальны
 неадуш. – неадушаўленае
 неал. – неалагізм
 неафіц. – неафіцыйнае
 незак. – незакончанае трыванне
 нескл. – нескланяльнае слова
 неспр. – неспрагальны дзеяслоў
 нязм. – нязменнаяе слова
 п. – пасёлак
 паб. сл. – пабочнае слова
 пагард. – пагардліва
 палеант. – палеанталогія
 палігр. – тэрмін паліграфіі
 паліт. – палітычны тэрмін
 паляўн. – паляўнічы тэрмін

пар. – параўнайце
 паэт. – паэтычнае слова
 перав. – пераважна
 перан. – пераноснае значэнне
 прым. – прымаўка
 прыназ. – прыназоўнік
 прысл. – прыслоўе
 псіх. – псіхалогія
 ПЧ – прошлы час
 Р – родны склон
 р. – рака
 РВ – родны і вінавальны склоны
 рус. – руская мова
 рыб. – рыбалоўны; рыбалоўства, рыбаводства
 рэл. – рэлігія
 с.-г. – сельская гаспадарка
 сад. – садоўніцтва
 саст. – састарэлае слова
 сац. – сацыялогія
 скар. – скарачэнне; скарачана
 сл. – слова
 спарт. – спартыўны тэрмін
 ст. – стагоддзе
 Т – творны склон
 такс. – таксама
 тэатр. – тэатразнаўства
 тэкст. – тэкстыльная прамысловасць, тканіны
 тэх. – тэхніка і тэхналогія
 у знач. вык. – у значэнні выказніка
 у знач. прым. – у значэнні прыметніка
 фальк. – фальклор
 фарм. – фармакалогія, фармацэўтыка
 фат. – фатаграфія
 фіз. – фізіка
 фізіял. – фізіялогія
 філас. – філасофія
 фін. – фінансавы тэрмін
 франц. – французская мова
 хім. – хімія; хімічны
 хто-н. – хто-небудзь
 царк. – царкоўнае слова, царкоўны выраз
 цясл. – цясларская справа
 часц. – часціца
 чыг. – чыгуначны тэрмін
 шав. – шавецкая справа
 шахм. – шахматны тэрмін
 што-н. – што-небудзь
 эк. – эканоміка
 эл. – электратэхніка
 этн. – этнаграфія
 юр. – юрыдычны тэрмін

Графічныя пазнакі і скарачэнні на аснове
лацінскага алфавіта

ad – ад’ектыўны тып скланення.

A – акцэнтны тып “A” (у субстантыўным і ад’ектыўным тыпах скланення). У слоўнікавым артыкуле не паказваецца. Адлюстроўваецца ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

A/a – акцэнтны тып “A/a” (у спрагальных формах дзеяслова). У слоўнікавым артыкуле не паказваецца. Адлюстроўваецца ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

B – акцэнтны тып “B” (у субстантыўным і ад’ектыўным тыпах скланення). Адлюстроўваецца цалкам ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

B/ – акцэнтны тып “B/a” (у спрагальных формах дзеяслова). Адлюстроўваецца цалкам ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

/b – акцэнтны тып “A/b” (у спрагальных формах дзеяслова). Адлюстроўваецца цалкам ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

C/ – акцэнтны тып “C/a” (у спрагальных формах дзеяслова). Адлюстроўваецца цалкам ва ўзорных парадыхмах у калонцы “акцэнтны тып”.

C – акцэнтны тып “C” (у субстантыўным тыпе скланення).

C1 – акцэнтны тып “C1” (у субстантыўным тыпе скланення).

D – акцэнтны тып “D” (у субстантыўным тыпе скланення).

f – жаночы род.

m – мужчынскі род.

n – ніякі род.

| (знак “вертыкальная рыска”) – выкарыстоўваецца ва ўзорных дзеяслоўных парадыхмах 1) для аддзялення графічнай асновы інфінітыва дзеяслова; колькасць літараў справа ад знака “|” ужываецца як адзін з паказчыкаў у класіфікацыйнай сістэме

дзеяслова; 2) для візуалізацыі склонавых канчаткаў дзеясловаў у цяперашнім (простым будучым) часе, назоўнікаў і лексем ад’ектыўнага тыпу скланення; 3) для паказу графічнай асновы назоўнікаў, напр.: *fárba*, *zavěja*, *pómesь*, *валу́йі* і пад.

+ (знак “плюс” надрадковы) – далучаецца да граматычнага кода назоўніка і азначае пераважнае ўжыванне матэрыяльна выражаных канчаткаў назоўнікаў у родным склоне мн. ліку.

- (знак “мінус” надрадковы) – далучаецца да граматычнага кода назоўніка і азначае ў той ці іншай ступені пераважнае ўжыванне кароткіх (нулявых) канчаткаў назоўнікаў у родным склоне мн. ліку.

" (знак “двукоесе” надрадковае) – далучаецца да граматычнага кода назоўніка для абазначэння ўжывання толькі матэрыяльна выражаных канчаткаў назоўнікаў у родным склоне мн. ліку.

Ø (знак “перакрэслены кружок” надрадковы) – далучаецца да граматычнага кода назоўніка і азначае наяўнасць асаблівасцяў пры ўтварэнні патэнцыйных формаў мн. ліку адзіночлікавых назоўнікаў і формаў роднага склоны множналікавых назоўнікаў.

Δ (знак “трохкутнік” надрадковы) – далучаецца да граматычнага кода назоўніка і азначае наяўнасць нестандартных словаформаў у парадыхме назоўніка.

= (знак “роўна”) – 1) у слоўнікавых артыкулах выкарыстоўваецца ў выразях P=B, H=B (г. зн. формы вінавальнага склону назоўніка ў залежнасці ад яго аднясення да адушаўленага ці неадушаўленага класаў адпавядаюць формам роднага ці назоўнага склонаў); 2) у табліцах дзеяслоўных парадыхмаў v1¹ A/a – v15¹ B/b паказвае, што загадны лад 2-й асобы мн. ліку ўтвараецца шляхам далучэння фіналі **-це** да формы 2-й асобы адз. ліку, напр.: *пішы*, **=це** адпавядае *пішы*, *пішыце*.

АСНОЎНЫЯ ЛЕКСІКАГРАФІЧНЫЯ КРЫНІЦЫ

- Абабурка М. В.* Дыялектызмы ў творах беларускіх савецкіх пісьменнікаў. – Мінск: Вышэйш. шк., 1979. – 144 с.
- Анічэнка У. В.* Вопыт літаратурна-дыялектнага слоўніка беларускай мовы. – Гомель: Гом. дзярж. ун-т, 1999. – 482 с.
- Антанюк Л. А.* Беларуская навуковая тэрміналогія. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – 240 с.
- Арашонкава Г. У., Чабатар Н. А.* Тлумачальны слоўнік адметнай лексікі ў творах Якуба Коласа. – Мінск: Бел. навука, 2003. – 285 с.
- Байкоў М., Некраішэвіч С.* Беларуская-расійскі слоўнік. – Мінск: Народная асвета, 1993. – 356 с. (Факсімільнае ўзнаўленне выдання 1926 г.)
- Беларуска-рускі слоўнік. 3-е выд. Больш за 110 тыс. слоў. У 3 т. – Мінск: БелЭн, 2003.
- Беларуская Энцыклапедыя. У 18 т. – Мінск: БелЭн, 1996–2004.
- Булыка А. М.* Слоўнік іншамовных слоў. У 2 т. – Мінск: БелЭн, 1999.
- Бялькевіч І. К.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 511 с.
- Варлыга А.* Краёвы слоўнік Лагойшчыны. – Нью-Ёрк: Zaranka, 1970. – 172 с.
- Великий зведений орфографічний словник сучасноў україньскоў лексіки / Уклад. і гол. ред. *В. Т. Бусел.* – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 896 с.
- Великий тлумачний словник сучасноў україньскоў мови / Уклад. і гол. ред. *В. Т. Бусел.* – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1728 с.
- Волкава Я. В., Авілава В. Л.* Польска-беларускі слоўнік. – Мінск: БелЭн, 2004. – 877 с.
- Гаўрош Н. В.* Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы. – Мінск: Вышэйш. шк., 1998. – 603 с.
- Глевіч Н. І.* Дыялектны слоўнік: Лексіка. Фразеалагізмы. Прыказкі, прымаўкі, прыгаворкі. Параўнанні. – Мінск: Беллітфонд, 2005. – 173 с.
- Гістарычны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982–2007. Вып. 1–27.
- Граматычны слоўнік дзеяслова / Пад рэд. *А. І. Падлужнага, В. П. Русак.* – Мінск: Бел. навука, 2007. – 1252 с.
- Граматычны слоўнік назоўніка / Пад рэд. *А. Я. Міхневіча, В. П. Русак.* – Мінск: Бел. навука, 2008. – 1379 с.
- Граматычны слоўнік прыметніка, займенніка, лічэбніка, прыслоўя / Пад рэд. *В. П. Русак.* – Мінск: Бел. навука, 2009. – 1176 с.
- Друцкі-Падбярэскі Б.* Падручны беларуска-польскі слоўнік. – Вільня: Выд-ва Б. А. Клецкіна, 1929. – 294 с.
- Жывёльны свет: Тэматычны слоўнік / Пад рэд. *Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкага.* – Мінск: Бел. навука, 1999. – 238 с.
- Жывое народнае слова: Дыялектал. зб. / Пад рэд. *П. А. Міхайлава, І. Я. Яшкіна.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 271 с.
- Жывое слова / Пад рэд. *Ю. Ф. Мацкевіч, І. Я. Яшкіна.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – 284 с.
- З народнага слоўніка / Пад рэд. *А. А. Крывіцкага, Ю. Ф. Мацкевіч.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – 350 с.
- Зайка А. Ф.* Дыялектны слоўнік Косаўшчыны. – Слонім: Слоніўская друкарня, 2011. – 270 с.
- Каладзінскі А. М., Карацінская Д. М., Сцяцко П. У.* Руска-беларускі фізічны слоўнік / Пад рэд. *Л. М. Ківача.* – Гродна: Гродз. дзярж. ун-т, 1999. – 497 с.
- Кароткі руска-беларускі педагагічны слоўнік / *В. У. Чэчат, В. В. Чэчат, Р. Р. Чэчат.* – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 1996. – 41 с.
- Кароткі беларускі тэрміналагічны царкоўны слоўнік / Скл. *мітр. Мікалай.* – Таронта: Выд. БАПЦ, 1992. – 76 с.
- Каспяровіч М. І.* Віцебскі краёвы слоўнік. – Віцебск: Заря Запада, 1927. – 372 с.
- Кльшшка М. К.* Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў. – Мінск: Радыёла-плюс, 2005. – 670 с.
- Ластоўскі В.* Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 832 с. (Факсімільнае ўзнаўленне выдання 1924 г.)
- Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: У 5 т. – Мінск: НАН Беларусі, 1993–1998.
- Лемцюгова В. П.* Украінска-беларускі слоўнік. – Мінск: Вышэйш. шк., 1980.
- Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь: Нармат. давед. – Мінск: Тэхналогія (Мінская вобл. 2003. – 604 с.; Гродзенская вобл. 2004. – 469 с.; Гомельская вобл. 2006. – 382 с.; Магілёўская вобл. 2007. – 406 с.; Віцебская вобл. 2009. – 668 с.; Брэсцкая вобл. 2010. – 318 с.).
- Народная лексіка Гомельшчыны ў фальклоры і мастацкай літаратуры: Слоўнік / Пад рэд. *У. В. Анічэнка.* – Мінск: Выд-ва БДУ, 1983. – 173 с.
- Народнае слова: Зб. артыкулаў / Пад рэд. *А. Я. Баханькова.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – 354 с.
- Народная словатворчасць / Пад рэд. *А. А. Крывіцкага, І. Я. Яшкіна.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 333 с.
- Некраішэвіч С., Байкоў М.* Расійска-беларускі слоўнік. – Менск: Дзярж. выд-ва Беларусі, 1928. – 721 с.
- Носовіч І. І.* Словарь белорусского наречия. – Мінск: БелСЭ, 1983. – 756 с. (Рэпрэнтнае ўзнаўленне выдання 1870 г.)
- Пазнякоў М. П.* Слоўнік эпітэтаў беларускай літаратурнай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1988. – 559 с.
- Пашкевіч В.* Ангельска-беларускі слоўнік: Каля 30 тыс. словаў / Пад рэд. *С. Шуны.* – Мінск: Зьміцер Колас, 2006. – 1010 с.
- Прыгодзіч М. Р., Ціванова Г. К.* Старабеларускі лексікон: Падручны перакладны слоўнік. – Мінск: Бел. выд. тав-ва “Хата”, 1977. – 174 с.
- Прыказкі Лагойшчыны: Зборнік народных прыказак / Укл. *А. Варлыга.* Нью-Ёрк; Мюнхен: Выд. фундацыі імя П. Крычэўскага, 1966. – 112 с.
- Пятроўскі Я.* Ангельска-беларускі, беларуска-ангельскі слоўнікі. – English-Byelorussian, Byelorussian-English dictionaries. – Менск: Тэхналогія, 1993. – 169 с.
- Пятроўскі Я.* Клясычны грэцка-беларускі слоўнік. У 2 т. – Gainesville, Florida: The Byelorussian Charitable Education Fund, 1983–1985. – 282 с.
- Раслінны свет: Тэматычны слоўнік / Пад рэд. *Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкага.* – Мінск: Бел. навука, 2001. – 653 с.
- Русско-белорусский медицинский словарь / *В. И. Воронец.* – Гродно: Гродн. гос. мед. ун-т, 2003. – 98 с.
- Русский орфографический словарь: Около 180 тыс. слов / *О. Е. Иванова, В. В. Лопатин, И. В. Нечаева, Л. К. Чельцова.* – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Институт русского языка им. В. В. Виноградова, 2004.
- Русско-белорусский математический словарь / *Я. В. Радько, П. П. Шуба, А. Б. Антонович и др.* – Мінск: Вышэйш. шк., 1993. – 239 с.
- Русско-белорусский политехнический словарь: Около 157 000 терминов: В 2 т. / *И. Л. Бурак, Н. И. Карпуть, В. В. Люштик и др.* – Мінск: Бел. навука, 1997–1998.

- Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / Пад рэд. *М. В. Бірылы, Г. У. Арашонкавай*. – Мінск: Ураджай, 1994. – 560 с.
- Русско-белорусский словарь: Около 86 тыс. слов / Под ред. *Я. Коласа, К. Кративы, П. Глебкі*. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1953. – 787 с.
- Русско-белорусский словарь: Около 110 тыс. слов. В 3 т. – Минск: БелЭн, 2002.
- Русско-белорусский спортивный словарь: Более 11 500 слов / Сост. *П. П. Шоцкий* и др. – Минск: Технопринт, 2004. – 262 с.
- Самойлюковіч У., Пазняк У., Сабалеўскі А.* Руска-беларускі фізічны слоўнік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 304 с.
- Санько З. Ф.* Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 224 с.
- Слоўнік беларускай мовы: Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / Пад рэд. *М. В. Бірылы*. – Мінск: БелСЭ, 1987. – 902 с.
- Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. У 5 т. / Пад рэд. *Ю. Ф. Мацкевіч*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979–1986.
- Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі. У 2 т. / Уклад. *Е. С. Мясельская, М. А. Жыдовіч, З. А. Зяневіч і інш.* – Мінск: Універсітэцкае, 1990. Т. 1. – 287 с.
- Слоўнік мовы Янкі Купалы. У 8 т. – Мінск: Бел. навука, 1997–2003. Т. 1–5.
- Станкевіч Я.* Беларуска-расійскі (вялікалітоўска-расійскі) слоўнік. – New York: Lew Sapieha Greatlitvan (Byelorussian) Foundation, 1989. – 1305 с.
- Струкава С. М.* Слоўнік архаізмаў і гістарызмаў (па творах беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі). – Мінск: Бел. навука, 2007. – 654 с.
- Сухая Т., Еўдакімава Р., Трацякевіч В., Гудзень Н.* Тэрміналагічны слоўнік па вышэйшай матэматыцы для ВНУ. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 183 с.
- Сцяцко П. У.* Беларускае народнае словаўтварэнне: Афіксальныя назоўнікі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – 319 с.
- Сцяцко П. У.* Культура мовы. – Мінск: Тэхналогія, 2002. – 444 с.
- Сцяшковіч Т. Ф.* Слоўнік Гродзенскай вобласці. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 670 с.
- Тарашкевіч Б.* Беларуская граматыка для школ. – 5-е выд., перароб. і пашыр. – Вільня: Бел. друкарня імя Ф. Скарыны, 1929. – 136 с.
- Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5 т. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984.
- Тураўскі слоўнік. У 5 т. / Скл. *А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкіп і інш.* – Мінск: Навука і тэхніка, 1982–1987.
- Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка. В 4 т. – М.: Прогресс, 1986–1987.
- Цыхун А. П.* Скарбы народнай мовы: 3 лексічнай спадчыны насельніцкаў Гродзенскага раёну. – Гродна, Гродз. дзярж. ун-т імя Я. Купалы. 1993. – 243 с.
- Чалавек: Тэматычны слоўнік / Пад рэд.: *Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкага*. – Мінск: Бел. навука, 2006. – 572 с.
- Частотны слоўнік беларускай мовы / Укл. *Н. С. Мажэйка*. – Мінск: Зоркі гор, 2006. – 657 с.
- Шатэрнік М.* Краёвы слоўнік Чэрвеньшчыны. – Менск: Выд-ва Бел. акадэміі навук, 1929. – 317 с.
- Энцыклапедыя прыроды Беларусі. У 5 т. – Мінск: БелСЭ, 1983–1986.
- Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Бел. навука, 1978–2011. Т. 1 – 13.
- Юрчанка Г. Ф.* Дыялектны слоўнік: 3 гаворак Мсціслаўшчыны / Пад рэд. *А. А. Крывіцкага*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 228 с.
- Юрчанка Г. Ф.* Народная сінаніміка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 278 с.
- Юрчанка Г. Ф.* І копіцца і валіцца: Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 288 с.
- Юрчанка Г. Ф.* І сячэ і паліць: Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1974. – 295 с.
- Юрчанка Г. Ф.* Слова за слова: Устойлівыя словазлучэнні ў гаворцы Мсціслаўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – 269 с.
- Юрчанка Г. Ф.* Народнае вытворнае слова: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны. У 3 вып. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981–1985.
- Юрчанка Г. Ф.* Сучаснае народнае слова: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны / Пад рэд. *А. А. Крывіцкага*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1988. – 256 с.
- Юрчанка Г. Ф.* Сучасная народная лексіка: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны. У 3 ч. – Мінск: Бел. навука, 1993–1998.
- Юрчанка Г. Ф.* Народнае мудраслоўе: Слоўнік. – Мінск: Бел. навука, 2002. – 316 с.
- Янкова Т. С.* Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Пад рэд. *М. В. Бірылы, А. А. Крывіцкага*. – 430 с.
- Янкоўскі Ф.* Дыялектны слоўнік: вып. 2 / Пад рэд. *М. Р. Судніка*. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. – 230 с.
- Ятусевіч А. І., Канліч В. М.* Слоўнік зоопаразіталагічных тэрмінаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 292 с.
- Яўсееў Р. М.* Маці казала так... – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – 112 с.
- Яшкіп І. Я.* Слоўнік беларускіх мясцовых географічных тэрмінаў: Тапаграфія. Гідралогія. – Мінск: Бел. навука, 2005. – 806 с.

СЛОЎНІК

Алфавіт

А а	З з	П п	Ц ц
Б б	І і	Р р	Ч ч
В в	Й й	С с	Ш ш
Г г	К к	Т т	Ы ы
Д д	Л л	У у	Ь ь
Е е	М м	Ў ў	Э э
Ё ё	Н н	Ф ф	Ю ю
Ж ж	О о	Х х	Я я